

કાપણી અને સંગ્રહ :- પાક પીળો પડે અને દાણા પરિપક્વ થાય ત્યારે કાપણી કરવી કાપણી કરતા પહેલા એક અઠવાડિયા અગાઉ પાણી નિતારી નાખવું અને સુકવ્યા બાદ ઝુડણી લાકડાના પાટિયા સાથે પૂળા ઝુડીને કે બળદથી પગર કરીને કરવી. આ રીતે ઝૂડણી કરવાથી પરાળની ગુણવત્તા બગડે છે. પરંતુ હવે હાર્વેસ્ટરની મદદથી સુકા પૂળીયામાંથી દાણા સહેલાઈથી જુદા પાડી શકાય છે. જેમ પૂળીયાની ગુણવત્તા સારી રીતે જળવાય છે. ડાંગરને સામાન્ય રીતે સૂર્યના તાપમાં સુકવવાની પ્રથા ખેડૂતો અપનાવે છે. સંગ્રહ વખતે દાણામાં ૧૦-૧૨ ટકાથી વધુ ભેજ ન હોવો જોઈએ. કાપણી સમયે સુકવવાની રીત તથા સંગ્રહ કરવાની રીત ઉપર ડાંગરના મિલિંગ વખતે આખા અને ભાંગેલા ચોખાના પ્રમાણનો આધાર રહેલો છે.

ઓરાણા (બિન પિયત) ડાંગરની ખેતી પદ્ધતિ :- ઓરાણા ડાંગરમાં સ્થાનિક સુધારેલી જાતો જેવી કે, સાઈ ૩૪.૩૬ તથા વધુ ઉત્પાદન આપીત જી.આર.૫, જી.આર.૮ અને જી.આર.૯ જાતો ગુજરાત રાજ્યના ખેડૂતો માટે ભલામણ કરવામાં આવી છે. અશોકા-૨૦૦ એફ. એએચુડીઆર-૧. (ડીડીઆર૧) જાત વધુ અનુકૂળ જણાઈ છે.

સુધારેલી ખેતી પદ્ધતિ :- ઓરાણા ડાંગરને સારા નિતારવાળી અને મધ્યમ પોતવાળી ગોરાડુ કે કાળી જમીન વધુ માફક આવે છે. વધુ ઉત્પાદન લેવા માટે ભલામણ કરવામાં આવે વધુ ઉત્પાદન આપતી જાતોના પ્રમાણિત બિયારણ વાપરવું જૂન માસમાં વરસાદ શરૂ થયા પછી હેક્ટરે ૨૦ ગાડી છાણિયું ખાતર નાખી બરાબર જમીનમાં ભેળવી બેથી ત્રણ ખેડ કરવી. વાવણી માટે હેક્ટર દીઠ ૫૦ થી ૬૦ કિ.ગ્રા. બિયારણ વાપરવું બીજથી ફેલાતા ફૂગજન્ય રોગો અટકાવવા માટે એક કિલો બીજ દીઠ ૩ ગ્રામ મુજબ કાર્બેન્ડાઝિમ- ૨૫ એસ.ડી. અથવા થાયરમ કે એમઈએમસી-૬ દવાનો પટ આપવો. સારો વરસાદ થયા બાદ પાયાનું ખાતર આપી દીધા બાદ બે હાર વચ્ચે ૩૦ સે.મી. નું અંતર રાખી વાવણી કરવી. વાવણી કર્યા બાદ સમાર મારવો જરૂરી છે.

ડાંગરના પાકને હેક્ટર દીઠ ૫૦ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન અને ૨૫ કિ.ગ્રા. ફોસ્ફરસના ખાતરના રૂપમાં આપવું આ પૈકી ૨૫ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન. ૨૫ કિ.ગ્રા. ફોસ્ફરસ વાવણી વખતે પાયાના ખાતર તરીકે આપવું બાકી રહેલ ૨૫ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન વાવણી પછી ૩૦ થી ૪૦ દિવસે આપવું નાઈટ્રોજન માટે એમોનિયમ સલ્ફેટ ખાતર તરીકે વાપરવું હિતાવહ છે.

પાકની વાવણી પછીની માવજતમાં જરૂરીયાત મુજબ ૨ થી ૩ આંતરખેડ કરવી. પાકને નિંદણમુક્ત રાખવો. વાવણી કર્યા બાદ વધુ ખેંચાય તો ફૂટ વખતે, જીવ પડતી વેળાએ, નિંદણ વખતે જરૂર મુજબ ૨ થી ૩ પાણી આપવા. દાણા પાકતા થયે પાકની કાપણી કરવી જરૂર મુજબ પાક સંરક્ષણના પગલા લેવા.

ડાંગરનું વધુ ઉત્પાદન લેવા ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દાઓ-

- ઉનાળામાં ઉંડી ખેડ કરવી.
- જમીનની ભૌતિક, રાસાયણિક તેમજ જૈવિક સ્થિતિ જાળવવા છાણિયું ખાતર કે ખોળ વાપરવો અથવા લીલો પડવાશ કરવો.
- જમીન અને હવામાનને અનુકૂળ વધુ ઉત્પાદન આપતી સુધારેલ જાત પસંદ કરો.
- પ્રમાણિત બિયારસનો જ ઉપયોગ કરો અને બીજને માવજત આપો.
- સમયસર ધરૂં ઉછેરી ચોમાસુ રોપણી ૧ થી ૧૫ જુલાઈ તથા ઉનાળુ રોપણી ૧ થી ૧૫ ફેબ્રુઆરી સુધીમાં કરો.
- તંદુરસ્ત ધરૂંની રોપણી કરો. ચોમાસા માટે ૨૫ થી ૩૦ દિવસનું ૩ થી ૪ પાનવાળું ધરૂં અને ઉનાળા માટે ૪૫ થી ૫૦ દિવસના ધરૂંની રોપણી કરો. દરેક ખામણે બે છોડની રોપણી કરો.
- છીછરી રોપણી કરો જેથી નીચેની આંતર ગાંઠોમાંથી મૂળ ફૂટી નીકળે અને પાકનો વિકાસ સારો થાય.
- જમીનની જાત પ્રમાણે ૨૦* ૧૫ સે.મી. અંતરે રોપણી કરો. ઉઘડ રોપણીમાં ચોરસ મીટર દીઠ ૩૦ થી ૩૫ થુમડાની સંખ્યા જળવાઈ રહે તેની કાળજી રાખો.
- ક્યારીમાં પાણીનું વ્યવસ્થિત નિયમન કરો.
- મુખ્ય અને ગૌણ તત્વો પુરતા આપવા. નાઈટ્રોજન ચુકત ખાતરો યોગ્ય સમયે તથા યોગ્ય પ્રમાણમાં ભલામણ મુજબ જ આપવા.
- રોગ અને જીવાતને સમયસર યોગ્ય દવા વાપરી નિયંત્રણ કરો.
- નિંદણ નિયંત્રણ સમયસર કરો જરૂરિયાત પ્રમાણે નિંદણનાશક દવાનો ઉપયોગ કરો.
- રોગ અને જીવાત નિયંત્રણના પગલા સમૂહમાં લેવામાં આવે તો સારી અસર જોવા મળે છે.
- દાણા ખરી ન પડે તથા મીલીંગ ની ગુણવત્તા જાળવી રાખવા પાક વધુ પડતો સુકાઈ ન જાય કે ઢળી ન પડે તે માટે સમયસર કાપણી કરવી.

ડાંગરની વૈજ્ઞાનિક ખેતી પદ્ધતિ

ગુજરાત રાજ્યમાં અંદાજે ૮ લાખ હેક્ટર જેટલા વિસ્તારમાં ડાંગરની ખેતી થાય છે. જેનું વાવેતર મુખ્યત્વે દક્ષિણ અને મધ્ય ગુજરાત વિસ્તારમાં કરવામાં આવે છે. આપણા રાજ્યમાં ડાંગરનું પ્રતિ હેક્ટરે સરેરાશ ઉત્પાદન ૧૭૦૦ કિલોગ્રામ જેટલું છે. જ્યારે ડાંગર પકવતા અન્ય રાજ્યોમાં સરેરાશ ઉત્પાદકતા ૩૦૦૦ થી ૪૦૦૦ કિલોગ્રામ પ્રતિ હેક્ટર છે. તેને લક્ષમાં લેતા ગુજરાત રાજ્યની ઉત્પાદકતા વધારાની અત્યંત આવશ્યક છે.

ડાંગરની ઓછી ઉત્પાદકતાના કારણો :-

- રાજ્યમાં ૫૦ થી ૫૫ ટકા જેટલો વિસ્તાર ઓરાણા ડાંગરના વાવેતર હેઠળ છે જેમાંથી ઓછું ઉત્પાદન મળે છે.
- ડાંગર પકવતા મોટાભાગના વિસ્તારમાં ધરૂંવાડિયાનો ઉછેર સમયસર થતો નથી. જેને લીધે રોપણી મોડી થાય છે.
- વૈજ્ઞાનિક ખેતી પદ્ધતિઓ પુરેપુરી અપનાવાતી નથી.
- એકમ વિસ્તાર દીઠ અપૂરતી છોડની સંખ્યા
- રોગ તેમજ જીવાત સામે ટક્કર ઝીલી શકે તેવી વધુ ઉત્પાદન આપતી જાતોનો અભાવ.

રાજ્યમાં કૃષિ યુનિવર્સિટી દ્વારા વધુ ઉત્પાદન આપતી સુધારેલી જાતો જેવી કે જી.આર.-૬, જી.આર.૭ જી.આર.૧૧, જી.આર.૧૨, જી.આર.૧૦૩ જી.આર.૧૦૪, નર્મદા અને ગુર્જરી જુદા જુદા વિસ્તાર માટે ભલામણ કરવામાં આવેલ છે. જેની સરેરાશ ઉત્પાદન શક્તિ ૬૦૦૦ થી ૮૦૦૦ કિ.ગ્રા/હેક્ટર છે. જેની સરખામણીમાં વધુ ઉત્પાદન મેળવવા ડાંગરની વૈજ્ઞાનિક ખેતી પદ્ધતિઓનો સમજૂતી ઉપયોગ કરી ડાંગરની જાતોની ઉત્પાદન શક્તિનો પુરેપુરો લાભ ઉઠાવી શકાય.

રોપણા ડાંગરની ખેતી પદ્ધતિ

ચોગ્ય જાતની પસંદગી

ડાંગરનો પાક એ જુદી જુદી હવામાન પરિસ્થિતિમાં ઉગાડાતો હોઈ જે તે વિવિધ જાતોની પાકવાની દિવસોના આધારે ભલામણ કરવામાં આવેલ છે.

વહેલી પાકતી જાતો (૮૦ થી ૧૦૦ દિવસ)- એસ.કે.૨૦, જી.આર.૩, જી.આર.૪, જી.આર.૬, જી.આર.૭, જી.આર.૧૨ ગુર્જરી અને આઈ.આર-૨૮

મધ્યમ મોડી પાકતી જાતો :- (૧૦૦ થી ૧૨૦ દિવસ) જી.આર.૧૧, જયા, આઈ.આર.-૨૨, જી.આર.૧૦૩, જી.એ.આર.-૧૩, જી.એ.આર. ૧ (સુંગઘિત) દાંડી અને એસ.એલ.આર..૫૧૨૧૪ (ક્ષાર પ્રતિકારક જાત)

મોડી પાકતી જાતો (૧૩૦ થી ૧૪૦ દિવસ) બીન સુંગઘિત - મસુરી સુંગઘિત- જી.આર. ૧૦૨, નર્મદા, જી.આર.૧૦૪

ઉનાળુ ઋતુ માટે અનુકૂળ જાતો :- ગુર્જરી, જયા, જી.આર.૧૧, જી.આર. ૧૦૩, અને જી.આર.૭

જે વિસ્તાર માં પિયતની સગવડતા સારી છે ત્યાં વધુ ઉત્પાદન લેવા માટે મધ્યમ મોડી પાકતી અને મોડી પાકતી જાતો પસંદ કરવી જોઈએ.

બિયારણ અને તેની માવજત :- જે તે જાતનું પ્રમાણિત બિયારણ મેળવી

: લેખક :

**ચિરાગ આર. પટેલ
બી. એલ. ધાયલ**

: પ્રકાશક :

**વરીષ્ઠ વૈજ્ઞાનિક-વ-વડા
કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર**

મંગલભારતી

મુ. પો. ગોલાગામડી,
તા. સંખેડા, જિલ્લો - છોટાઉદેપુર
(ગુજરાત) ૩૯૧૧૨૫
ફોન. ૦૨૬૫-૨૪૩૨૪૦

બીજને ફૂગનાશક દવાઓ જેવી કે સેરેસાન, એગ્રાસાન કે એમીસાન ૧ કિ.ગ્રા. બીજ દીઠ ૩ ગ્રામ દવા પ્રમાણે પટ આપવો અથવા જીવાણુજન્ય સુકારાના રોગ માટે ૨૫ કિલો બીજને ૨૪ લીટર પાણીમાં ૬ ગ્રામ સ્ટ્રેપ્ટીસાયકલીન અને ૧૨ ગ્રામ પારાયુક્ત દવાના દ્રાવણમાં ૧૦ કલાક બોળી રાખી, કોરા કરી વાવણી માટે ઉપયોગમાં લેવા.

ધરૂવાડિયું:-

- એક હેક્ટરની ફેરોપણી માટે ૧૦ ગૂંઠા જમીનમાં ધરૂવાડિયું બનાવવું.
- ૧૦X૧ મીટરના ૧૦૦ ક્યારા બનાવી વચ્ચે પિચત તથા નિતાર માટે નીક બનાવવી.
- દરેક ક્યારા દીઠ ૨૦ કીલો કોહવાયેલું છાણિયું ખાતર, ૫૦૦ ગ્રામ સીંગલ સુપર ફોસ્ફેટ, ૨૫૦ ગ્રામ એમોનિયમ સલ્ફેટ અને ૧ કિ.ગ્રા. દિવેલીનો ખોળ જમીનમાં ભેળવી દેવો.
- ધરૂવાડિયું મોડામાં મોડુ જૂનના પ્રથમ પખવાડિયામાં નાખી દેવું જોઈએ.
- દરેક ક્યારા દીઠ ૨૫૦ થી ૩૦૦ ગ્રામ બીજ પુંખીને અથવા લાઈનમાં વાવેતર કરી ઢાંકી હળવું પિચત આપવું.
- બીજા દિવસે નિંદણ નિયંત્રણ માટે ૧૦ ગૂંઠા જમીનમાં ૧૮૭ થી ૨૦૦ મી.લી. બુટાકલોર અથવા બેન્થીઓકાર્બ અથવા ૧૦૦ થી ૧૫૦ મી.લી. પેન્ડીમીથાલીન સક્રિય તત્વ પ્રમાણે ૫૦ લીટર પાણીમાં ઓગાળી છંટકાવ કરવો.
- ૧૫ દિવસે ક્યારા દીઠ ૨૫૦ ગ્રામ એમોનિયમ સલ્ફેટ આપવું.
- ડાંગરનું ધરૂ ફિક્કડુ અને પીળુ પડી જાય તેને 'કોલાટ' કહે છે. તેના નિયંત્રણ માટે ૨-૩ વાર ક્યારીમાં પાણી ભરી નિતારી કાઢવું અને ૧૦ લીટર પાણીમાં ૪૦ ગ્રામ ફેરસ સલ્ફેટ+૨૦ ગ્રામ ફોસ્ફોરિક એસિડ યુનાનું દ્રાવણ બનાવી ધરૂવાડિયામાં છાટવું અને જરૂર જણાય તો ક્યારા દીઠ ૨૫૦ ગ્રામ એમોનિયમ સલ્ફેટ ખાતરનો વધારાનો હમો આપવો.
- ૩૦ દિવસે ધરૂ રોપણી માટે તૈયાર થઈ જાય છે.

રોપણી (અ) ફેર રોપણી:- ડાંગરની ફેર રોપણી માટે ક્યારાની જમીનમાં સારી રીતે ખેડ કરીને ઢેકાં ભાંગી હેક્ટરે ૧૦ ટન છાણિયું ખાતર આપવું અને શક્ય હોય તો ઈક્કડ કે શાણો લીલો પડવાશ ઉગાડી રોપણી અગાઉ ૧૫ દિવસ પહેલા જમીનમાં દબાવી દેવું. રોપણી કરતા પહેલા ક્યારીને પૂરતી ઘાવલ કરી તૈયાર કરવી. જેથી રોપણી વ્યવસ્થિત થાય અને પાણીનો વ્યય ઓછો થાય.

રોપણી પહેલા ધરૂના મૂળને હેક્ટરે ૧ કિલો મુજબ એઝેટોબેક્ટર કે એઝોસ્પીરીલીમ કલ્ચરને ૩૦ લીટર પાણીમાં દ્રાવણ બનાવી ૧૫ મિનીટ બોળવા અને બાકી વધેલા દ્રાવણને જમીનમાં રોપણી પહેલા આપવાથી ૨૫ કિલો નાઈટ્રોજનની બચત થાય છે.

પહેલી જુલાઈથી ૧૫ જુલાઈ સુધીનો સમય રોપણી માટે ઉત્તમ છે. ૨૫ થી ૩૦ દિવસનું ૪ થી ૫ પાનવાણું ચોપાદાર ધરૂ હારમાં ૨૦ સે.મી.X ૧૫ સે.મી. અથવા ૧૫ સે.મી. ૧૫ સે.મી. ના અંતરે દરેક થામણે બે છોડ રોપવા. રોપણી સમયે ક્યારીમાં બહુ પાણી ન રાખવું જેથી ધરૂ સારી રીતે ચોટી જાય. વહેલી વાવણીથી ઉત્પાદન વધે છે. ઉપરાંત જીવાતથી થતું નુકશાન ઓછું થાય છે. જુલાઈનું પ્રથમ અઠવાડિયું અને જૂનના અંતના વાવણીથી મોડી વાવણી (ઓગષ્ટ) કરતા અનુક્રમે ૫૩.૫ અને ૫૮.૯ ટકા વધુ ઉત્પાદન મળે છે.

ખાતર :- રોપણા ડાંગરના પાકમાં જાતોના પાકવાના સમયને અનુરૂપ નીચે પ્રમાણે રાસાયણિક ખાતરોની ભલામણ કરવામાં આવે છે. નાઈટ્રોજનયુક્ત ખાતરો માટે યુરિયા અથવા એમોનિયમ સલ્ફેટ પૈકી કોઈ એકનો જ ઉપયોગ નીચે મુજબ કરવો.

નાઈટ્રોજનયુક્ત ખાતરનો વીઘાદીઠ આપવાનો થતો જથ્થો કિલોગ્રામમાં

ક્રમ	પાકવાનો સમય	ખાતરની જાત	પાયામાં	ફૂટ વખતે	જીવપડે ત્યારે	કુલ ખાતર
૧	વહેલી પાકતી જાતો માટે સુખવેલ-૨૦ જી.આર.૩, જી.આર.૪, જી.આર.૬ જી.આર.૭, જી.આર. ૧૨, ગુર્જરી	એમોનિયમ સલ્ફેટ	૪૦	૪૦	૫૦	૧૦૦
૨.	મધ્યમ મોડી પાકતી જાતો માટે જી.આર.૧૧, જથા, દાંડી, જી.એ. આર.૧૩, જી.એ.આ.૧, જી.આર.૧૦૩, આઈ.આર. ૨૨, એસ.એલ. આર. ૫૧૨૧૪	એમોનિયમ સલ્ફેટ	૫૦	૫૦	૨૫	૧૨૫
		યુરિયા	૨૨	૨૨	૧૧	૫૫
૩.	મોડી પાકતી જાતો માટે મસુરી, જી.આર.૧૦૧, જૂ.આર. ૧૦૩, નર્મદા, જી.આર. ૧૦૪	એમોનિયમ સલ્ફેટ	૬૦	૬૦	૩૦	૧૫૦
		યુરિયા	૨૬	૨૬	૧૩	૬૫

નાઈટ્રોજન યુક્ત ખાતરનો ત્રીજો અને છેલ્લો હમો જે ૨૦ ટકા જીવ પડતી વખતે આપવાનો થાય છે તે ખાસ ધ્યાન રાખીને ભલામણ કરતા વધારે આપવો નહીં કારણ કે તે વખતે રોગ જીવાતને અનુકૂળ વાતાવરણ હોયતો તીવ્ર સ્વરૂપમાં ફેલાય છે અને નિયંત્રણ કરવું મુશ્કેલ બને છે. ખાસ કરીને યુરિયા ખાતરને ૧૦૦ કીલો દીઠ ૨ કિલો લીબોળીના તેલનો પટ આપવાથી નાઈટ્રોજન તત્વનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ થતા ૨૫ ટકા ખાતરની બચત થાય છે.

સંશોધનના પરિણામો પરથી ડાંગરના પાકને મધ્ય ગુજરાત માટે હેક્ટરે ૨૫ કીલો ફોસ્ફરસ અને દક્ષિણ ગુજરાત માટે ૩૦ કિલો ફોસ્ફરસ આપવાની ભલામણ છે તે બજારમાં મળતા ખાતરના રૂપમાં નીચે કોઠામાં દર્શાવ્યા મુજબ આપી શકાય.

ફોસ્ફરસ યુક્ત ખાતરનો વીઘા દીઠ આપવાનો થતો જથ્થો કિલોગ્રામમાં

જે તે વિસ્તારમાં	હેક્ટરે ભલામણ કરેલી (કી.ગ્રા.)	ખાતરનો પ્રકાર	વીઘા દીઠ આપવાનો થતો હમો (કિ.ગ્રા.)
મધ્ય ગુજરાત	૨૫	સીંગલ સુપર ફોસ્ફેટ	૪૦
		ડી.એ.પી.	૧૪
દક્ષિણ ગુજરાત	૩૦	સીંગલ સુપર ફોસ્ફેટ	૪૭
		ડી.એ.પી.	૧૭

ફોસ્ફરસ યુક્ત ખાતરોનો બધો જથ્થો+નાઈટ્રોજન યુક્ત ખાતરનો પહેલો હમો તથા ૫ કીલો ઝીંક સલ્ફેટ પાયામાં જ રોપણી વખતે જમીનમાં આપી દેવો જોઈએ. ગુજરાત રાજ્યની જમીનોમાં પોટેશીયમ તત્વ પુરતા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હોઈ તે આપવાની કોઈ ભલામણ નથી.

નાઈટ્રોજન, ફોસ્ફરસ અને પોટાશ જેવા મુખ્ય પોષક તત્વો સીવાય સુક્ષ્મ તત્વો જેવા કે લોહ, જસત (ઝીંક), મેંગેનીઝ, કેલ્શીયમ, તાંબુ, બોરોન, સીલીકા વગેરે બહુ ઓછા પ્રમાણમાં પણ ડાંગરના પાકને જરૂરી છે. જે સેન્દ્રીય ખાતરોમાંથી મળી શકે છે. એટલે ડાંગરના ખેતરમાં સેન્દ્રીય ખાતરો પણ આપવા જરૂરી છે.

પાયામાં આપવાના ખાતરો :- ૪૦ ટકા નાઈટ્રોજન + ૧૦૦ ટકા ફોસ્ફરસ + ૫ કીલો ઝીંક સલ્ફેટ રોપણી વખતે જે આપવા.

પૂર્તિ ખાતર :-

પ્રથમ હમો :- ફૂટ વખતે ૪૦ ટકા નાઈટ્રોજન (કોઠામાં દર્શાવ્યા મુજબ)

બીજો હમો :- ગાભા ડોડા અવસ્થાએ બાકી રહેલ બાકી રહેલ ૨૦ ટકા નાઈટ્રોજન (કોઠામાં દર્શાવ્યા મુજબ)

પિચત વ્યવસ્થા :- અન્ય પાકો કરતાં ડાંગરના પાકને પાણીની જરૂર વધારે રહે છે. જેથી પાકના જીવનક્રમ દરમિયાન જરૂરિયાત પ્રમાણે પાણી આપવું. સામાન્ય રીતે ૪ થી ૫ સે.મી. પાણી ભરી રાખવાનું જ પુરતું રહે છે. પરંતુ રોપણીથી પાક તૈયાર થતા સુધી ક્યારી સુકાય નહીં. તેનું ધ્યાન રાખવું તેવી જ રીતે જો ક્યારીમાં ખુબ વધુ પાણી ભરવામાં આવે તો રોગ-જીવાતના પ્રશ્નો ઉદભવે છે. જેથી માફકસરનું પાણી આપવું જોઈએ અને પાકની કટોકટીની અવસ્થાઓ જેવી કે કુટ વખતે, જીવ પડવો અને દાણા ભરવાની પરિસ્થિતિ હોય ત્યારે ૫ થી ૭ સે.મી. પાણી ક્યારીમાં ભરી રાખવું અને કાપણી પહેલા એક અઠવાડિયા અગાઉ ક્યારીમાંથી પાણી નિતારી લેવું.

નિંદણ નિયંત્રણ :- ડાંગરના પાકને રોપણી બાદ ૪૦ થી ૬૦ દિવસ સુધી નિંદણ મુક્ત રાખવો જોઈએ. જેમાં કુટની અવસ્થા દરમિયાન અને ત્યારબાદ પણ ક્યારી ચોખ્ખી રાખવા હાથથી નિંદણ કરતા રહેવું જોઈએ. જ્યાં વધુ નિંદણ હોય ત્યાં નિંદણનાશક દવાઓનો ઉપયોગ કરવો. આ માટે બ્યુટાકલોર ૫૦ ઈ.સી. અથવા બેન્થી ઓકાર્બ ૫૦ ઈ.સી. ૧.૨૦ થી ૧.૫૦૦ કિ.ગ્રા. પ્રતિ હેક્ટરે સક્રિય તત્વવાળું ૫૦૦ લીટર પાણીમાં બનાવેલ દ્રાવણ રોપણી પછી તુરંત જ આપવું અથવા ક્યારીમાંથી પાણી નિતાર્યા બાદ રેતી સાથે દવાને ભેળવી ક્યારીમાં વ્યવસ્થિત પૂખવી રોટરી વિડર થી આંતરખેડ કરીને પણ નિંદણ નિયંત્રણ કરી શકાય. આ ઉપરાંત ક્યારીમાં પાણીનું યોગ્ય પ્રમાણ જાળવવાથી પણ નિંદણ ઓછા ઉગે છે. જ્યાં ડાંગરનું વાવેતર થાય છે. તેવા વિસ્તારોમાં બ્યુટાકલોર ૧.૫ કિ/હે. સક્રિય તત્વવાળું દ્રાવણ ઉગતા પહેલા છાંટવું. તેમજ એક વાર હાથથી નિંદણ કરવાની ભલામણ છે.

પાક પદ્ધતિ

ડાંગર	ઘઉં-મગ
ડાંગર	મકાઈ-(ઘાસચારો)-મગફળી
ડાંગર	મકાઈ-મગ
ડાંગર	વાલ
ડાંગર	ચણા